

החבטה, חייב. (114)

הפקירו.

ויש מחלוקת נוספת בדין בור, ולהלן [מט ב] נחלקו בה רבי ישמעאל ורבי עקיבא, ובסוגיין נחלקו בה רב ושמואל. (115)

בשלב זה הבינה הגמרא, שמשנתנו מדברת באדם שנתקל ברשות הרבים ונשברה כדו, ולא הפקיר את המים ואת החרסים.

לדעת רב התורה חייבה את בעל הבור בנזקי בורו, רק במקרה שחפר בור ברשות הרבים, או שהניח חפץ בצורה שיכולה לגרום לתקלה ברשות הרבים, והפקירו. אבל אם הניח תקלה ברשות הרבים ולא הפקירה, אינו חייב בנזקה מדין בור, אלא מדין ממונו המזיק [הנלמד מכך שחייבה התורה את האדם על נזקי שורו].

אמר רב יהודה אמר רב: לא שנו במשנה שאם הוחלק אחד במים או לקה בחרסית בעל הכד חייב, אלא בזמן שטינפו כליו, בגדיו של הנתקל במים על ידי החלקתו. (116)

ולדעת שמואל, חיובו של האדם על נזקי בורו נאמר בין אם הפקירו ובין אם לא

אבל אם הוא, הנתקל עצמו ניזוק, כגון כח-ב שנחבט בקרקע מחמת החלקתו במים, בעל הכד פטור, משום שלא ממונו הזיק את הנתקל, אלא קרקע העולם הזיקתו, ואילו המים והחרסים של בעל הכד רק גרמו לו שינזק מהקרקע, וגרמא בניזקין פטור. (117)

ואינו חייב בנזקי קרקע העולם. אבל שמואל סבר שהחיוב הוא על אי שמירת נזקיו וכיוון שעליו לשמור את המכשול שעשה חייב לשלם את הנזקים שנגרמו מחמת שלא שמר.

116. רש"י להלן [ד"ה וכלים] כתב, שבאדם שייד לחלק בין נזק למיתה. אבל בכלים שבירתם זו היא מיתתם. ויש להסתפק האם גם טינוף הבגדים נחשב כ'מיתתו' של הבגד או לא, ובחזון איש [יג ב] כתב שטינוף בגד נידון כמיתת השור, מפני שאפילו אם יכבסוהו הרי זה כנעשה מחדש, מה שאין כן בעל חי שניזק כשהוא מתרפא הוא חוזר לאיתנו על ידי הכוחות שנתרו בו ומעצמו בא לו הריפוי.

114. בגמרא להלן מבואר ששמואל דרש מהכתוב ונפל שבכל אופן שנפל בין אם נפל על פניו ומת מחמת ההבל, ובין אם נפל לאחוריו ומת מחמת החבטה חייב. ורב דרש מונפל עד שיפול בדרך נפילה על פניו בעומק הבור. רש"י. [ועיין לחם משנה נזקי ממון יב יח]

אבל מדברי רבינו יהונתן בשיטה משמע שלא כדבריו, שכתב: "בגדי משי וארגמן טינופן היינו מיתתן". ונראה מדבריו שדווקא בגדי משי וארגמן שאי אפשר לנקותם טינופן היינו מיתתן אבל שאר בגדים שניטפו הרי זה נזק בלבד.

ומכל מקום, לכולי עלמא הנזק הנגרם מהבור הוא רק גרמא שכן הבור הוא רק מכשול, והנזק בא ממילא, אלא שלדעת רב בהכי חייבה רחמנא, במת מחמת ההבל. [או משום שכך היא משמעות הפסוק או מסברא כדלעיל] ולשמואל בכל גווני חייבתו התורה.

117. התוספות הקשו מהא דאיתא לקמן המניח אכן על פי הבור, לרבנן בעל האבן חייב בכל הנזק, ולרב נתן מחצה בעל האבן ומחצה בעל הבור. ומשמע שגם המכשיל חייב, ואין אומרים קרקע עולם הזיקתו. ותירץ הרמב"ן [כג ב מדפי

115. כך דעת רש"י ובעל המאור. אבל הרמב"ן תמה על זה מדוע לא אמרה הגמרא כתנאי, ראה להלן את שיטתו.

ורב לשיטתו, דאמר בור שחייבה עליו תורה להבלו ולא לחבטו. (118)

בעליהם חייב בהזיקם כדין בור ברשות הרבים.

עוד הוסיף רב יהודה ואמר: **כי אמריתה, כאשר אמרתי לשמועה זו קמיה דשמואל, אמר לי, מכדי, הרי אבנו וסכינו ומשאו של אדם המונחים ברשות הרבים, והזיקו,**

שכן מכך שחייבה התורה את האדם על נזקי בורו, למדנו שכל דבר שהוא גורם לתקלה ברשות הרבים, בעליו חייב בניזקי הנתקלים. (119)

הרי"ף], שהמניח אבן, כל עוד לא הפקירה, הרי הוא חייב עליה מדין שור הדוחף את חבירו לבור, ולכן שם חייבוהו רבנן ורב נתן לבעל האבן. אבל כשהפקיר את בורו פטור, שאינו חייב מדין בור אלא אם הוזק מהבור עצמו כגון שמת מההבל או מהאבן עצמה.

הראב"ד תירץ שגם לדעת רב בעל המים חייב בחצי נזק כדעת רב נתן, והא דאמר פטור היינו מנזק שלם.

הרשב"א בסוגיין, ובעל המאור [כג א] כתבו, שאין המים לבדם מחליקים אלא בצירוף עפר הקרקע עולם וכיוון שבעל המים לא הכשיל לברו מודה רב נתן שהוא פטור.

עוד תירץ הרשב"א, שהמים אינם דוחפים את הנתקל בהם כמו אבן הדוחפת אלא רק מחליקין אותו והוא ממילא נדחף. וראה בהערות לביאורי התוספות, [ד"ה ונישוף].

וכתבו האחרונים שלדברי הרמב"ן [בקונטרס דינא דגרמי] שכתב בדעת רש"י, שאין חילוק בין גרמא לגרמי, ונמצא שכשם שגרמי חייב אף גרמא חייב, צריך לומר שאף רש"י יפרש כהרשב"א, שאם לא כן מדוע פטר רב את בעל הכד מדין גרמא, הרי גרמא בניזקין חייב.

118. כך פירש רש"י. ובהמשך הגמרא מבואר שלדעת רב חיובו של בעל הכד אינו מדין בור, אלא מדין ממונו שהזיק [והמקור לכך הוא ממה שחייבה התורה על נזקי שורו]. ולפי זה לכאורה פשוט שבעל הכד פטור על חבטת הנתקל בקרקע, וכמו שור שגרם לאדם שיפול על הארץ

[ללא הפעלת כוח, אלא רק הכשילון] בעל השור פטור. והקשו האחרונים, א. מדוע נצרך רש"י להביא את דברי רב שלא חייבה התורה בבור אלא כשניזוק מהבלו ולא מחבטו, הרי בלאו הכי הוא פטור, משום שממונו לא הזיק בפועל אלא בגרמא? ב. מה ראית רש"י מכך שפטור רב חבטה בבור, הרי כאן מדובר בממונו שהזיק? ובתוספות רבינו פרץ מבואר, שרש"י בא לבאר מדוע באמת רב לא חייב את בעל הכד מדין בור גם כשלא הפקירו, הלא חרסיו גרמו לתקלה ברשות הרבים, [וכדעת שמואל להלן]. לכן הביא רש"י את דעת רב בדין בור, שלא חייבה התורה את בעל הבור אלא כשהוזק מגוף הבור, מההבל שבו, ולא כשהוזק מקרקעית הבור, והטעם לכך הוא שההבל הוא יצירת מזיק מה שאין כן החפירה היא העדר העפר והקרקע שמתחתיו כבר היתה שם, ומשמע שהגורם תקלה בגרמא, פטור. וכן ביאר בספר לחם אבירים.

119. בביאור שיטת שמואל נאמרו בראשונים כמה טעמים.

רש"י נקט שלדעת שמואל בור שחייבה עליו תורה הוא גם במקרה שלא הפקיר את בורו, ולכן כל תקלה של אדם הרי היא בור.

התוספות והרמב"ן במלחמות פירשו שלדעת שמואל סתם בור הוא תקלה שהפקירה. אבל אבנו סכינו ומשאו ניתן לדמותם לשור ולבור, שכן מצד אחד הם ממונו המזיק שלא כמו בור שלא הממון מזיק אלא קרקע העולם, ומאידך

נמצא שבעל הכד חייב מדין בור, ובכפולן, ככל התקלות שבעליהם מתחייב בנוקם מדין בור, **אני קורא בהן** את הדרשה שנאמרה בד"ה בור על הפסוק "כי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור ונפל שם שור או חמור":

"שור" ולא אדם, "חמור" ולא כלים. על נפילת שור וחמור חייבה התורה את בעל הבור, ולא על נפילת אדם וכלים. (120)

והני מילי, דרשה זו לא נאמרה אלא לענין בור שגרים **קטלא** לזה שנתקל בו, שכן בסוף הפסוק נאמר "והמת יהיה לו", משמע שמדובר בבור הגורם מיתה. (121)

לב [כתב: "לאו משום דאדם בר דעה הוא ויהיה לו לעיין], אלא גזירת הכתוב היא שור ולא אדם חמור ולא כלים", עיין שם. [וכן משמע מרש"י נב א ד"ה בן]

והרא"ש בשיטה [להלן נד א], כתב שבאדם לא מצינו חילוק בין פקח לשוטה כשם שמצינו חילוק בין שור פקח לשוטה, משום שעל השור לעיין בדרכו יותר מהאדם כמבואר לעיל [כז ב תד"ה לפי], ומבואר שבאדם אין הפטור מצד שהיה לו לעיין וכדעת הרא"ש.

הברכת שמואל [סימן ב] הוכיח שאף שפטרה התורה את בעל הבור מנזקי אדם וכלים, יש לבעל הבור איסור לקיים את הבור, וכופים אותו בית דין לסלקו.

121. **רש"י** הוסיף להוכיח שבעל הבור חייב על נזקי אדם הניזוק בבורו, מכך שהמיעוט שור ולא אדם נאמר רק לענין תשלום כופר, שבעל הבור אינו חייב כופר על נזקי אדם וכלים. אבל לענין נזיקין לא נתמעט. וביאר הפני יהושע [להלן נד א] שלומדים מהפסוק כסף ישיב לבעליו שבמקום שצריך לשלם לבעליו אדם פטור משום שאין לו בעלים. אבל כשהוא חי ורק ניזוק בבור בעל הבור חייב, עיין שם.

הבית הלוי [חלק א, סימן לז בהגה"ה] ביאר בדעת רש"י, שמסבא בעל הבור פטור מתשלומים על מיתת אדם בבורו, כיוון שאי אפשר לקיים בו והמת יהיה לו, ובעל כרחך

אינם בעלי חיים, ואינם זזים ממקום למקום ומצד זה הם דומים לבור, וסבר שמואל שעדיף לדמותם לבור, כי מזיק באופן שאינו עושה מעשה אלא אחר נתקל בו זו צורת תקלה של בור.

וראה להלן בביאור שיטת רב את דעת הר"י מיגאש וביאור הגרי"ז.

120. הטעם לכך שמיעטה תורה קודם את האדם ואחר כך את הכלים, כתב **רש"י** להלן [נד א ד"ה שבירתן] שמיסתבר למעט קודם דבר הדומה יותר והיינו אדם שהוא דומה יותר לבעלי חיים מכלים.

ובתוספות תלמיד רבינו תם [נב א] כתב: "משום דאדם פיקח הוא והוה ליה לעיוני".

ובחידושי הגרנ"ט [קטז] נקט שזהו גופא הטעם לכך שפטרה התורה את בעל הבור על נפילת האדם לבור. ודקדק כן ממה שכתב הרמב"ם [נזקי ממון יב טז]: אם נפלה בהמה פקחת ביום לבור, בעל הבור פטור, מפני שזה כמו אונס מפני שדרך הבהמה לראות ולסור מהמכשולות, וכן אם נפל לתוכו אדם ומת. ומבואר מדברי הרמב"ם שבעל הבור פטור על מיתת האדם מאותו טעם שפטור על מיתת בהמה פיקחת, שהיה להם לעיין בדרכם. וכן הוכיח **במשך חכמה** [משפטים ד"ה והא] מסוגיית הגמרא להלן.

אבל **רבינו אליהו מזרחי**, הרא"ם [שמות כא

ולפי זה, מה שנאמר במשנה "הזוק אחד במים או שלקה בחרסית, חייב", לדעת שמואל, מדובר באדם שנתקל במים או בחרסים, ונחבט גופו בקרקע, ועל כך חייבה המשנה את בעל הכד לשלם את נזקו.

ושמואל לשיטתו דסבר בור שחייבה עליו תורה, הוא גם אם נחבט מחמת הבור בקרקע, וממילא שייך לחייב את בעל הכד

אבל לענין נזקין, אם התקלה גרמה רק נזק לאדם הנתקל, בעל הבור חייב. כי המיעוט "שור ולא אדם" נאמר רק לענין מיתת אדם בבור, ולא לנזקיו.⁽¹²²⁾

ומכל מקום לענין כלים שניזוקו, בכל מקרה בעלי הבור פטורין, מפני שבכלים אי אפשר לחלק בין נזקין למיתה, וממילא הדרשה "חמור ולא כלים" נאמרה בכל צורה של נזק בכלים, ובעל הבור פטור.⁽¹²³⁾

הניזוקים בבור שדיברה עליו התורה, היינו עמוק עשרה וניזוק בהבל, ולא בבור תשעה או בחבטה.

123. כך פירש רש"י, וכן כתבו הראב"ד והרשב"א.

השיטה הביא בשם הר"מ מסרקסא, שפירש דמיתה לא שייכא בכלים, כי אפשר להשתמש בשברי הכלים, הילכך בוודאי משבירה מיעטן הכתוב.

בביאור הגר"א [ליקוטי הרמב"ם נזקי ממון יג ב] ביאר שהמיעוט "שור ולא אדם חמור ולא כלים" כך הוא נדרש: בעל הבור חייב לשלם על שור שדרכו למות בנפילה, ולא על אדם שנפל ומת, וכן עליו לשלם נזקי חמור שאין דרכו למות בנפילה מפני שהוא מלא בעצמות ודרכו רק להינזק, ולא על כלים שניזוקו. ולפי זה דרשינן מחמור לחייב בניזקין ופטרינן כלים מנזיקין גם לולי הטעם דשבירתם זו היא מיתתן. ולפי דרכו של הבית הלוי אפשר לומר, שדווקא בנזקי אדם בעל הבור חייב, מכיוון שהמיעוט "שור ולא אדם" בא למעטו מכופר בלבד, ונמצא שעל ניזקין אין מיעוט לפוטרו. אבל המיעוט "חמור ולא כלים" בוודאי לא נאמר כדי לפוטרו מן הכופר שאינו שייך בכלים, ובעל כרחך שמיעטה התורה את נזקי כלים, בין אם נשברו [מתוך] ובין אם ניזוקו.

המיעוט שור ולא אדם נאמר לפטור את בעל הבור מכופר, וממילא לא שייך לפטור את בעל הבור על אדם שנפל לבורו והזוק שכן הפסוק מדבר בעניני כופר ולא בתשלומי נזקים.

122. יש לדון בגדר הפטור שור ולא אדם, שהרי לולי חידוש התורה שעשאו הכתוב לבעל הבור כאילו הוא ברשותו [להלן כט ב], היה החופר פטור, ואם כן יש להסתפק האם כשמיעטה תורה אדם וכלים, הכוונה היא שלא נאמר עליהם חידוש בור, או שמא לאחר שחידשה התורה שחופר בור חייב ממילא נתרכו גם אדם וכלים, ושוב מיעטה התורה שור ולא אדם חמור ולא כלים.

ובירושלמי איתא [הלכה ו], שיש שני אופנים בהם בעל הבור חייב על כלים, האחד בבור פחות מעשרה טפחים, והשני [לדעת שמואל שם, הסובר כרב בסוגיין] במקרה שהכלים נחבטו בבור ולא התקלקלו מההבל. וכתב הרשב"א [נג ב] שבסוגיין מבורא שהבבלי חולק ובכל מקרה פטור על הכלים.

ויתכן, שהבבלי סובר שלא נאמר חידוש התורה "עשאו הכתוב [לבורן] כאילו הוא ברשותו", לענין כלים, ולכן לא שייך לחייבו בשום אופן. אבל הירושלמי למד שגם אדם וכלים בכלל דין בור, אלא שיש פסוק הממעטן, וממילא שייך לומר שהתורה מיעטה את הכלים

ואילו לדעת רב, מה שחייבה התורה את האדם על בורו, הני מילי היכא דאפקרינהו, שהפקירו לרבים, (126) אבל היכא דלא אפקרינהו, כגון במקרה של המשנה שנפל כד ברשות הרבים, ובעליו לא הפקיר את מימיו ואת חרסיו, וממונו הוא, לא חייבה התורה את בעל המים והחרסים מדין 'בור'.

ומה שבעל הכד חייב על התקלה שגרם הוא מדין ממונו שהזיק, [הנלמד מכך שחייבה אדם את בעל השור על נזקי שורו בין על

על חבטת הנתקל בקרקע שנגרמה מחמת המים או חרסי הכד. (124)

אבל אם בגדיו התלכלכו במים פטור, משום שנאמר "ונפל שמה...חמור" ודרשו חכמים חמור ולא כלים. (125)

ומבארת הגמרא: כי דווקא לדעת שמואל בעל הכד פטור על נזקי כליו של הנתקל מדין "חמור ולא כלים", שכן שמואל סובר, שאדם חייב על ממונו הגורם תקלה מדין בור, ובבור נאמרה דרשה זו.

בדין נזקי בגדים.

126. לשון רש"י: דסבר רב בור שחייבה עליו תורה בהפקיר רשותו ובורו הוא דחייבתו. והקשו האחרונים מדוע רש"י לא הביא את המקרה הפשוט יותר שחייבה בו התורה מדין בור, כגון שחפר את הבור ברשות הרבים. ובאמת רבינו ישעיה בשיטה הביא בשם רש"י שני אופנים הפקיר רשותו ובורו וחופר בור ברשות הרבים.

ותירץ באבן האזל [נזקי ממון יב ב] שאין כוונת רש"י לומר שהפקיר את רשותו ובורו בבת אחת יתחייב מדין בור, וכמבואר בתוספות שאין איסור לחפור ברשותו ולאחר שהפקיר כבר אין זה בורו. אלא כך הוא ביאור שיטת רש"י, אם הפקיר את רשותו בלבד יתחייב מדין בור, שכן לדעת רב גם כבור ברשותו יש לו דין בור, [ומה שאמר רב "משורו למדנו" היינו שיש לו גם דיני שור] ואם יפקיר לאחר מיכן את גם בורו, לא יפטר מחיובו שכבר התחייב בזמן שהפקיר את רשותו. ולכן הדגיש רש"י דסבר רב בור שחייבה עליו תורה [רק מדיני בור], בהפקיר רשותו ו[אחר כך הפקיר] בורו. אבל בלאו הכי הוא חייב מדין בור ומדין שור.

אבל מדברי רש"י [נ א ד"ה בעל התקלה] מבואר שלמאן דאמר בור שחייבה עליו תורה

124. להלן [נ ב] מבואר ששמואל דרש ממה שנאמר "ונפל", שבכל דרך נפילה חייב, ומכל מקום, גם לדעת שמואל אם ניזוק מקרקע שמחוץ לבור פטור דקרקע עולם הזיקתו. כמבואר להלן [נג א]. בהגדרת בור לדעת שמואל ישנן שתי שיטות עיקריות. התוספות והרא"ש כאן כתבו, שהחיוב הוא על הנזק שנעשה מקרקעית הבור. אבל נזק הנעשה מחוץ לבור כגון נתקל בקרקע ונישוף באבן, פטור. וביאר הדרושה [תיא] שאז יש לקרקע שם מזיק. אבל אם ניזוק מקרקע שמחוץ לבור אין לקרקע שם מזיק ופטור. ובחזון איש ביאר שחפירה היא שינוי מטבעו של עולם לכן יש לה שם בור. אבל קרקע שמחוץ לבור אינה משונה מטבעו של עולם ואין לה שם מזיק.

אבל התוספות להלן נ ב [בתירוץ השני] והרשב"א כאן כתבו שלדעת שמואל החיוב הוא על ההכשלה, ובלשון הנימוקי יוסף: "הגורם עיקר", וכן כתב הרשב"א: "שהדוחה והמכשיל חייב" וכן להלן נב כתב: "דבורו דחפו". וכן מבואר בדברי הרא"ש שם, וברמב"ן במלחמות [כג א מדפי הרי"ף]. ועייני דרישה [תיא] ובגרנ"ט [קכט] ובהערות לתוספות.

125. ראה לעיל בהערה את דעת החזון איש

שור'. (127)

נמצא ביאור המשנה כך: נשברה כדו ברשות הרבים [ולא הפקיר את המים], והוחלק אחד

נזקי אדם וביין על נזקי כלים], ולכן רב סובר שהמשנה מדברת בתקלה שגרמה נזק לכליו של הנתקל, ובעל הכד חייב מדין

בזה כמה דרכים:

התוספות [שם] כתבו שהוא חייב מדין קרן, ואף על פי שקרן תמה חייבת חצי נזק, באבנו סכינו ומשאו משלם נזק שלם, כי לא שייך בהם תמות ומועדות.

הרשב"א הביא בשם הראב"ד שכתב, מאחר שהמים והחרסים מועדים להזיק, הרי הם כקרן מועדת.

הראב"ד בשיטה כתב: "היכא דלא אפקרינהו מזיק בממונו הוא ואהני ביה פשיעת גופו לחייבו נזק שלם". ולכאורה משמע מדבריו, שבעל הכד חייב מדין אדם המזיק ולא מדין שור.

בשור"ת הר"י מיגאש [קעד] מבואר שחיובו הוא לאו דווקא מדין שורו המזיק, אלא משום שהוא בעל התקלה, וכמו שבעל שור או אש חייב על נזקהם, כך כל בעל תקלה חייב בנוקיה.

וראה בחידושי מרן רי"ז הלוי [נזקי ממון] שביאר, כי מה שלמדים אבנו סכינו ומשאו משור, אין הכוונה שהמכשול הוא שור ובעל המכשול נידון כבעל שור המזיק, אלא הביאור הוא שמדין שור למדים שכל מכשול הנגרם מחמת ממונו חייב בנוקיו כמו שור, ומכל מקום, אינו נקרא שור, כי שור הוא בעל חי והמכשול לא, ואם כן בעל המכשול חייב רק מדין בעל התקלה [הנלמד משור] ולא מדין שור ממש.

אבל מדברי הרמב"ן בדעת שמואל שהבאנו לעיל מבואר שאבנו סכינו ומשאו באמת דומים לבור ולשור, ומכל מקום, העדיף שמואל ללמוד מבור שכן אינם בעלי חיים, ולמרות שאינו דומה לגמרי לבור פטור על הכלים, ומבואר שהנלמד מאב מלאכה למרות שאינו תולדה נידון כאותו אב.

בחופר ברשות הרבים, רק בהפקיר רשותו ובורו חייב מדין בור ובהפקיר רשותו לבד לא. וכן כתב בביאור הגר"א [תי יד]

בעיקר שיטת רש"י כתב האמרי משה [כט יג] שעצם הפקרת רשותו ובורו מחייבתו מדין בור [וכן מוכח מלשון רש"י מח א ד"ה הכא] וסברא זו כתבו התוספות לעיל [ו א ד"ה מה, ועיין שם ברעק"א].

התוספות והרמב"ן כאן, והרא"ש להלן [מט ב] חולקים על רש"י, ולשיטתם המפקיר רשותו ובורו, לדעת רב חייב מדין בור. ועיין להלן נא א בתוספות ובתר"פ וברשב"א. וראה בהערות לביאורי התוספות. ועיין לחם משנה נזקי ממון יב מה שכתב בדעת הרמב"ם.

127. התוספות לעיל [ג ב ד"ה משורו] הקשו כיצד ניתן לחייב את בעל התקלה מדין שור, הרי שור התייחד בכך שהוא בעל חי וכוונתו להזיק, מה שאין כן אבנו סכינו ומשאו. ותירצו בשם הרשב"ם שלמדים בבמה הצד מבור ומשור. מבור לומדים שעל תקלה והכשלה חייב ומשור למדים שעל ממונו המזיק חייב. והקשו התוספות על דבריו, אם אכן אבנו סכינו ומשאו נלמד מבור, מדוע חייב על הכלים, וראה בשיטה שם כמה תירוצים.

ובחידושי מרן רי"ז הלוי [נזקי ממון] כתב שמדברי הרא"ש נראה שדבר הנלמד מאב מלאכה אין לו את דיני אותו האב, ועל כן בעל התקלה אינו נידון כשור או כבור וממילא אין לו את הפטור של כלים בבור.

לעיל [ב ב] נאמר: ג' אבות נאמרו בשור, קרן שן ורגל, ויש לדון מאיזה דין חייב בעל הכד על נזקי מימיו וחרסיו שהזיקו, ובראשונים נאמרו

מכאן אמרו: בור שנפל לתוכו שור וכליו [כגון העול שעליו] ומת השור ונשתברו כליו. או שנפל לתוכו חמור וכליו [מרדעת החמור העשויה עור] ומת החמור ונתקרעו כליו. (131)

בעל הבור חייב על הבהמה, ופטור על הכלים, לפי שדרשו חכמים: "חמור ולא כלים". (132)

הא למה זה דומה מה שחייבה התורה את בעל הבור, לאבנו וסכינו ומשאו שהניחן ברשות הרבים, והזיקו, שהמניח חייב

במים, או שלקה בחרסית, חייב. לרב מדין שור, ולשמואל מדין בור. (128) רבי יהודה אומר במתכווין חייב באין מתכווין פטור. (129)

מתיב רב אושעיא קושיה מברייתא על רב ושמואל:

דתניא, נאמר בפרשת בור [שמות כ"א] "ונפל שמה שור או חמור" ודרשו חכמים, כי בא הכתוב למעט, דווקא על נפילת שור לבור חייבה התורה, ולא על נפילת אדם, וכן דווקא על נפילת חמור, ולא על כלים. (130)

131. הרא"ם [שמות כא כג] כתב, שהתנא דייק בלשונו ונקט חמור וכליו או שור וכליו, מפני שאם נפלו הכלים על ידי אדם אחר פשיטא שבעל הבור פטור ואין צריך מיעוט לכך. ובמהרש"א [נג ב ד"ה בגמרא] כתב שהתנא נקט חמור וכליו לרבותא, שאף על פי שנפלו החמור עם הכלים יחדיו, חייב על הבהמה ופטור על הכלים.

בירושלמי מבואר, שלדעת שמואל, בעל הבור חייב דווקא בשור שנפל עם כליו לבור, וביאר הפני משה, שלדעת הירושלמי סובר שמואל שאם הכלים נחבטו בקרקע חייב, וא מיעטה התורה כלים אלא כשניזוקו מההבל, וזהו מה שאמרה התורה שבנפל השור עם כליו פטור על הכלים, שבכי האי גוונא השור מת מהחבטה, והכלים שעליו מההבל ואז פטור על הכלים.

132. בקובץ שיעורים [ב מא] דן לפי המבואר להלן [נה ב] שאין חילוק בין מקרב דבר לאש לבין מקרב אש לדבר, בשניהם חייב מדין אשו שהזיקה. מה יהיה הדין אם יניח אבן במקום שאסור לו להניחה כגון בראש הגג, ובאה רוח מצויה והעיפה כלים על האבן, ונשברו הכלים מחמת האבן. האם ניתן לומר, כי כשם שהמקריב

128. להלכה כתב הרי"ף, שכל תקלה מבור למדנו כדעת שמואל, והקשו הראשונים דלהלן [כג א בדפי הרי"ף] בדין בור שחייבה עליו תורה פסק כרב דאמר להבלו ולא לחבטו, ואם כן כיצד יתחייב על החבטה בקרקע עולם מדין בור. ותירץ המאירי שבנוק הבא מחמת תקלה שנוצרה ממעשה ידיו מודה רב שהוא חייב גם על חבטה, וכן מבואר ברמב"ן שם. וכן כתב התוספות [דף ג א ד"ה בין].

129. הרשב"א ביאר, שתנא קמא סבר שסתמא לא מפקיר את מימיו ולכן חייב מדין בור או שור, ואינו נחשב לאנוס משום שהנתקל פושע הוא. אבל רבי יהודה סובר שהנתקל לאו פושע הוא, וגם מסתמא הפקיר את נזקיו, ולכן כל זמן שלא התכווין לזכות בהם פטור. [ולפי זה רב יהודה המפרש את המשנה על פי רב ושמואל סבר כאביי להלן כט, ועיין בבעל המאור]. ועיין מרומי שדה שביאר את המשנה לדעת רב בדרך אחרת.

130. רש"י [להלן נג ב] ביאר שהמיעוט הוא מכך שלא נאמר "כי יפול הנופל".

בתשלומי ניזקם.

ותמהה הגמרא על לשון הברייתא: הרי המקור לכך שאבנו סכינו ומשאו שהניחם ברשות הרבים והזיקו, בעליהם חייב בתשלומים הוא מכך שחייבה התורה את בעל הבור בנזקי בורו.

ואם כן, לא היה לברייתא לומר שחיובו של בעל הבור דומה לחיובו של המניח את אבנו סכינו ומשאו, אלא **אדרבה**, היה לברייתא לומר: **מה דומה לזה, מיבעי ליה** מה דומה לדין בור שחייבה התורה, אבנו סכינו ומשאו.

אלא, כך היא גירסת הברייתא: **מאי דומה לזה לדין בור, אבנו וסכינו ומשאו שהניחן ברשות הרבים והזיקו**, המניחם חייב בתשלומי נזקם מדין בורו שהזיק.⁽¹³³⁾

ומסיימת הברייתא, כיוון שאבנו סכינו ומשאו דומים לבור, **לפיכך, אם** הניח אדם

אבן ברשות הרבים,⁽¹³⁴⁾ ובא אדם עם צלוחית בידו, ונתקל בה, וכתוצאה מכך הטיח את צלוחיתו **באבן**, ונשברה הצלוחית, בעל האבן **חייב**, כדין בורו שהזיק.

מעתה מקשה רב אושעיא:

הרי הרישא, המשווה את דין אבנו סכינו ומשאו לבור, **קשיא לרב**, שכן לדבריו אבנו סכינו ומשאו שלא הפקירם הרי הם דומים לשור ולא לבור.

והסיפא, שנאמר בה הטיח צלוחיתו באבן חייב, **קשיא לשמואל**, שכן לדבריו המניח אבן ברשות הרבים פטור מנזקי כלים, כדדרשינן "חמור ולא כלים".

תמהה הגמרא על קושיית רב אושעיא, **ולטעמיה**, גם ללא מחלוקתם של רב ושמואל, **תיקשי לך היא גופא, ברישא** מבואר שבור פטור על הכלים, ובסיפא נאמר שהמטיח כלי באבן, **חייב?**⁽¹³⁵⁾

ולא כלים.

133. רש"י [להלן נג א] הוכיח ממה שדימתה הגמרא אבנו סכינו ומשאו לבור שאבן המונחת על שפת הבור דינה כבור ולדעת רבנן שם בעל האבן חייב ולא אמרינן שהאבן היא רק גרמא בעלמא כפי שעל בור אין אומרים כן.

134. המאירי ביאר, שמדובר באבן של משקלות, דמסתמא לא הופקרה על ידי בעליה.

135. האחרונים הקשו, מה היתה הסלקא דעתך להקשות מברייתא זו על רב ושמואל, בזמן שבברייתא עצמה ניכרת הסתירה מיניה וביה, וראה קיקיון דיונה,

אש לחפץ, חייב בנזקי האש, כך גם הגורם שיתקלו כלים באבנו, חייב, שהרי קיימא לך, שהגורם נזק על ידי רוח מצויה, הרי זה כאילו עשאו בידים, ואם כן בעל האבן נחשב כאילו זרק את הכלים בידים על האבן, או לא.

ולכאורה, אם אכן בעל האבן חייב, קשה, מדוע החופר בור ונפל לתוכו שור וכליו פטור על הכלים? הרי בעל הבור גרם לכך שיתקלו חפצים בבורו, וכשם שבעל האש חייב גם כשהקריב חפץ לאש, כך בעל הבור יתחייב כשגרם שחפצים שיתקרבו לבורו ינזקו.

וביאר, שלא יתכן לחייב מדין אש אלא רק דבר שיכול ללכת ולהזיק. אבל אבן ובור שאין דרכם ללכת ולהזיק, אינו חייב עליהם אלא מדין בור, ובבור מיעטה התורה שור ולא אדם חמור

אבל לדעת רבי יהודה, **דמחייב על נזקי כלים בכור**,⁽¹³⁶⁾ נמצא שגם המניח אבנו סכינו ומשאו ברשות הרבים והזיקו כלים, חייב. **לפיכך** המניח אבן ברשות הרבים, ונתקל בה אדם והטיח את **צלוחיתו באבן, חייב**.⁽¹³⁷⁾

אמר רבי אלעזר: מה ששנינו "אם הטיח צלוחיתו באבן, חייב" **לא שנו, אלא בזמן שבעל הכלי נתקל באבן, וכתוצאה מכך, נשוף, נחבט גם הכלי באבן. ונמצא שהאבן גרמה את התקלה ואת הנזק כאחד.**

אבל אם בעל הכלי נתקל מחמת דבר אחר בקרקע, וכתוצאה מכך נשוף נחבט הכלי באבן, בעל האבן פטור. מאחר שהקרקע גרמה לו שהכלי יתקל באבן, ונמצא שאמנם האבן שברה את הכלי, אבל הקרקע היא זו שגרמה לכך, ולכן בעל האבן פטור.⁽¹³⁸⁾

לקמן [נג א] איתא שור שדחף את חבריו לבור, בעל השור חייב ובעל הבור פטור, רבי נתן אומר, בעל השור משלם מחצה ובעל הבור משלם מחצה.

ומבאר הגמרא שלדעת רבנן בעל הבור פטור. שכן, לולי דחף השור את חבריו, לא היה הבור מזיקו, ונמצא שהבור לא הכשיל את הנופל, והחופר בור אינו חייב עד שהבור

אלא, על כרחך שאין זו קושיה על רב ושמואל, ואת הקושיה מתחילת הברייתא לסופה, רב מתרין לטעמיה, כשיטתו, ושמואל מתרין לטעמיה.

ומבאר הגמרא: **רב מתרין לטעמיה, שצריך להגיה את הברייתא, ולהוסיף כדלהלן:**

מה דומה לבור, אבנו סכינו ומשאו שהניחן ברשות הרבים והזיקו, **במה דברים אמורים, כשהפקירן ואינם ממונו, אז דינם שווה לבור, שאם הוזק בהם אדם, חייב, ואם הוזקו כלים פטור.**

אבל אבנו סכינו ומשאו שלא הפקירן, חייב על נזקם כדין ממונו שהזיק, ואין חילוק אם הזיקו אדם או כלים, לפיכך אם הנתקל הטיח את צלוחיתו באבן, המניח את האבן חייב לשלם את מה שהזיקה.

ושמואל מתרין את הברייתא לטעמיה:

השתא דאמרת [מאחר שנתבאר] כי אבנו סכינו ומשאו שהניחם ברשות הרבים, חייב עליהם משום דכבורו דמי, נמצא שאם נשברו כלים מחמת תקלתו, פטור שכן כלים נתמעטו מ"חמור ולא כלים".

אלעזר בהמשך בכיאר הברייתא הובאו כן כדי ליישב מהו החידוש בכרייתא.

138. הראשונים דקדקו מדוע לא נקטה הגמרא: אבל נתקל באבן ונישוף בקרקע פטור. ובתוספות תירצו שבמקרה זה לכולי עלמא פטור כיוון שקרקע שאינה שלו הזיקתו.

ובתוספות תלמיד רבינו תם כתב שרבי אלעזר סובר כרב שבור שחייבה עליו תורה

136. דרשינן מהכתוב שור "או" חמור להלן [נד א].

137. ולפי זה מה שנאמר בכרייתא לפיכך הטיח צלוחיתו באבן חייב, יתפרש לדעת רב שמדובר בלא הפקיר את האבן וחייב בנזקיה מדין "שור", ולדעת שמואל חייב מדין בור. ולדברי שמואל צריך ביאור מהו החידוש בכרייתא שהאבן נידונית כבור, וכתב המנחת יהודה שדברי רבי

יכשיל ויזיק את הנופל בו. (139)

מהאי משתלם מהאי”

ולפי זה, דנה כעת הגמרא: רבי אלעזר דאמר נתקל בקרקע ונישוף באבן, בעל האבן פטור כי לא הוא גרם את התקלה, כמאן סבירא ליה?

על כרחך, רבי אלעזר סבר כרבנן הפוטרים את בעל הבור בזמן שדחף שור את חברו לבורו, ואף כאן כשהקרקע 'דחפה' את הנתקל על התקלה, בעל התקלה פטור.

ודלא כרבי נתן דאמר כל היכא דליכא

ורב נתן סבר, שאמנם בעל הבור לא גרם את הנזק, אך מכל מקום הוא נעשה שותף בנזק, וכל אחד מהם משלם מחצה. (140)

והגמרא שם הביאה ברייתא, שנאמר בה כך: אם היה השור המזיק תם, לדעת רבנן ישלם הדוחף חצי נזק, ולדעת רב נתן בעל השור משלם רבע, שהוא חצי מחיובו לשלם אילו היה מזיק לבדו, ובעל הבור משלם את כל שלושת הרבעים הנותרים. ומבארת הגמרא שהטעם לכך הוא, "דאי ליכא לאישתלומי

מדוע בעל האבן לא יתחייב מדרבי נתן כמבואר להלן שכל היכא דליכא לאישתלומי מהאי מישתלם מהאי. וראה מרכבת המשנה [נזקי ממון יב יח]

139. רש"י פירש [נג א, ד"ה בעל הבור], שבעל הבור פטור משום שאם לא היה דוחף את השור, לא היה ניוזק מהבור. וביאר החזון איש [ה ו] שבזמן שאחד מהמזיקים עושה מעשה ומתקרב לניזק, מתייחס הנזק אל ההולך, ולכן בעל הבור אינו נקרא מזיק. והתוספות [שם, ד"ה בעל, ולעיל יג א, ד"ה אי] נקטו שבעל הבור פטור משום שנאמר "ונפל" ומשמע שנפל מעצמו ולא על ידי אחרים. וכן כתב רבינו פרץ בסוגיין.

140. יש לדון מהו טעמו של רב נתן דמחייב את בעל הבור, האם משום שעצם כריית הבור היא פשיעה, ועליו לשמור על בורו שלא ידחפו לתוכו שוורים. אך אפשר לומר, שאינו חייב לשמור את בורו עד כדי כך, ומכל מקום, כיוון שאינו אנוס, ובפועל הנזק אירע בבורו, וכלשון הגמרא [נג א]: "בבירך אשכחתי את קטלתי", נעשה שותף בנזק.

להבלו ולא לחבטו ולכן הנתקל באבן פטור. אבל לדעת שמואל באמת חייב על התקלה, וזו דעת התוספות להלן [ג ב].

ובעל המאור [כג א מדפי הרי"ף] כתב, דבכרייתא נאמר הטיח צלוחיתו באבן, ולכן דקדקה הגמרא שיש מקרים שהטיח באבן דפטור כגון נתקל בקרקע. ועוד כתב בעל המאור, שבנתקל באבן ונישוף בקרקע ישלם בעל האבן רק חצי נזק, ולא אמרינן כי ליכא לאישתלומי מהאי מישתלם מהאי אלא במי שהנזק נעשה בו. [ועיין תוספות נג ב ד"ה הא שחולקים על המאור, וכן הרמב"ן שם]

הרמב"ן שם הביא מהירושלמי [יג א] אמר רבי יוחנן המניח אבנו סכינו ומשאו ברשות הרבים, ובא אחר ונתקל וצלוחיתו בידו, בין שנתקל באבן ונחבט בקרקע ובין נתקל בקרקע ונחבט באבן, חייב בנזקי אדם ופטור על הצלוחית. אלמא שבשניהם חייב.

ובנימוקי יוסף כאן הוסיף, דכל שכן שאם נתקל באבן חייב שכן הגורם הוא העיקר. וכן היא דעת התוספות עצמם להלן [ג ב]. וכן הוכיח המאירי [כט ב] בדעת הרי"ף, שגם רב מודה באבן שהגורם העיקר דמעשה ידיו גרמו לו. ובאמת לדעת התוספות כאן צריך ביאור,

לאישתלומי מהאי מישתלם מהאי. (141)

איכא דאמר, כך אמר רבי אלעזר: לא תימא
רק בנתקל באבן ונשוף באבן הוא דמחייב
מדין בור, אבל נתקל בקרקע ונשוף באבן
פטור, משום שהקרקע גרמה לו.

אלא, אפילו נתקל בקרקע ונשוף באבן, בעל
האבן חייב מדין בור. (142)

כמאן, כרבי נתן, כשם שחייב רבי נתן את
בעל הבור לשלם את מה שלא ישלם בעל
השור שדחף את חברו לבורו, כך חייב רבי

אלעזר את בעל התקלה לשלם את כל דמי
הנזק מאחר שאין אפשרות לגבות ממישהו
אחר. (143)

שנינו במשנה: נשברה כדו ברשות הרבים
והוחלק אחד במים או שלקה בחרסית, חייב.
ובגמרא מבואר שזו דעת רבי מאיר. **רבי**
יהודה אומר במתכוין חייב אין מתכווין
פטור:

מבארת הגמרא: **היכי דמי כיצד נעשה**
המעשה במתכוין שבוזה חייב רבי
יהודה? (144)

שהזיק הוא פושע, אינו חייב להיזהר שלא יזוק,
ולכן אם הזוק בעל האבן חייב.

143. **רבינו חננאל** כתב: כיוון דליכא
לאישתלומי מהקרקע, מישתלם כל הנזק מבעל
האבן.

144. יש לדקדק מדוע העדיפה הגמרא לדון
"היכי דמי מתכווין" ולא "היכי דמי אינו
מתכווין"? וכתב הפני יהושע, שקושיה זו
הכריחה את רבה לפרש שכונת המשנה באומרה
"מתכווין" היינו מתכווין להורידה למטה
מכתפיו, ואילו "אינו מתכווין" היינו כפשוטו
שנפלה החבית מכתפו בשעת הליכתו, שכן
מקושיית הגמרא משמע שהחידוש במשנה מצוי
בחלק של מתכווין. כי אילו היתה כונת המשנה
ב"מתכווין" כפשוטה, כגון שהתכווין לשבור
[כמו שנקט אביי להלן], היה לגמרא לפרש
באמת היכי דמי אינו מתכווין. אבל עדיין צריך
ביאור מדוע היה פשוט לגמרא שהחידוש הוא
במתכווין יותר מאין מתכווין.

וביאר **בנחלת דוד**, שהוקשה לגמרא על
לשונו של רבי יהודה "במתכווין חייב", ומשמע
שדווקא במתכווין להזיק ועשה בור בידיים חייב.

141. לא נקט כמאן כרבנן, משום דקיימא לן
כרבי נתן. רשב"א.

142. הקשה הרשב"א, למאן דאמר נתקל פושע,
מדוע בעל האבן חייב הרי הנתקל פשע בזה
שנתקל בקרקע. ותיירץ, שהנתקל אינו פושע
ממש אלא שאינו אנוס, ולכן בעל האבן חייב.
אבל הנימוקי יוסף נקט [להלן כט א, עיין שם
בהערות] שלמאן דאמר אינו פושע הכוונה
שאינו פושע אבל גם אינו אנוס, ומשמע שלמאן
דאמר נתקל פושע הרי הוא פושע ממש. [וכן
משמע בתוספות כבא מצינא פב ב ד"ה וסבר]
ולדבריהם, תיקשי קושיית הרשב"א מדוע בעל
האבן חייב.

אלא שקושיית הרשב"א אינה אלא לשיטתו
לעיל [כז ב] שפירש בקושיית הגמרא "איבעי
ליה לעיוני", שמשום כן על הנתקל לשלם אם
הזיק ובעל החבית יפטר אם יזוק, מפני שעל
המהלך להיזהר שלא יזיק ושלא יזוק בשווה.
ולכן הקשה כאן, כיוון שעליו להיזהר שלא יזיק,
דנתקל פושע הוא, ממילא גם אם הזוק בעל
האבן, יפטר, שכן עליו להיזהר.

אבל לדעת התוספות שם, יותר יש לו להיזהר
שלא יזיק משלא יזוק, ואם כן הגם שנתקל

אבל אם לא נתכווין להוריד את החבית מכתפו, ותוך כדי הליכתו נפלה החבית באונס ונשברה ברשות הרבים, אינו חייב בנזקי החרסים משום שהוא אנוס.

ואפילו אם היה לו זמן לפנות את החרסים אינו חייב לפנותם שכן דרך בני אדם להפקיר חרסיהם בשעת הנפילה, וכיוון שבשעת הנפילה הוא אנוס, ולאחר מיכן החרסים כבר אינם שלו, אינו חייב לפנותם. (147)

אמר רבה: באופן שבעל החבית נשאה על כתיפו ברשות הרבים, והיה מתכווין להורידה למטה מכתפו, ומתוך שלא נזהר כראוי, נתקל בקרקע והוטחה החבית בכותל, ונשברה, ונתפזרו שבריה ברשות הרבים. (145)

וסבר רבי יהודה, כי בעל החבית נעשה פושע בכך שלא נזהר בשעה שהוריד את החבית מעל כתיפיו, ואם ינזק אדם מהשברים של החבית, בעל החבית חייב. (146)

[א] שחיוב גלות נאמר על ההורג בשגגה בזמן שהוא בדרך ירידה כמו משלשל בחבית. אבל אם הרג בדרך עלייה פטור. וזהו שאמר רבה במתכווין להורידה חייב, משום שאינו אנוס, לאפוקי אם נפלה החבית בדרך עליה שהוא פטור גם לרבה משום שהוא אנוס.

146. בתוספות [ד"ה ואונס, וד"ה והתניא] משמע, שהמשנה מדברת בשני מקרים, א. כגון שבשעה שנשברה החבית דחף אותה בעליה על אדם אחר, ועל כך הוא חייב מדין אדם המזיק. [ראה בהערות לתוספות]. ב. כגון שלאחר נפילת החבית על הארץ הוחלק אחד במים. ועל כך אמר רבה בדעת רבי יהודה, במתכווין להורידה חייב. אבל במהלך בדרך ונפלה החבית מידו פטור.

אבל רבינו פרץ נקט שהמשנה מדברת רק בנזקים שאירעו לאחר הנפילה מחמת שלא סילק את החרסים. ועל כך אמר רבי יהודה שאם נפלו החרסים מידו במתכווין חייב על כך שלא סילקם, ובאין מתכווין פטור. וכן מבואר ברבינו ישעיה וברא"ש בשיטה.

147. מבואר בשיטה בשם גליון תוספות. עיין שם כמה צדדים בזה. וראה להלן בתוספות ד"ה פליגי שלדעת אביי לכולי עלמא המפקיר לאחר

אבל אם רק גרם לכור כגון שהניח קנקנים במקום שהם עלולים ליפול ברוח מצויה פטור, והרי קיימא לן שאם פשע הרי הוא חייב כאילו הזיק בידים, ומשום כך הקשתה הגמרא היכי דמי מתכווין אלו אופנים בא רבי יהודה להשמיענו שגם בהם בעל התקלה חייב.

145. לדעת רש"י, מדובר במקרה שבעל החבית לא נזהר כראוי, ונתקל בקרקע וכתוצאה מהתקלה, הוטחה החבית בכותל, וסבר רבי יהודה נתקל פושע הוא. ולפי זה כתב רבינו פרץ שאין חילוק אם נתקל מחמת שהתכווין להורידה למטה מכתפיו או שנתקל סתם בקרקע בכל מקרה הוא פושע [וכן משמע בתד"ה אמר רבה]. ותמה הנחלת דוד לשם מה אמר רבה במתכווין להורידה, הלא עיקר הטעם הוא שנתקל פושע. ואם כן עיקר טעמו של רבה חסר מן הספר.

ולדעת הרשב"א, מתכווין להורידה היינו שמחמת אי זהירותו נפלה החבית מידו ללא שנתקל בקרקע. ולפי זה, כתב הנחלת דוד, מובן מדוע רבה דיבר על מתכווין להורידה, כי דווקא בכי האי גוונא עליו להיזהר במיוחד שלא תיפול החבית מידו, ואם נפלה חייב. אבל בשעת הליכתו אינו חייב להיזהר כל כך ולכן נפלה מידו פטור.

הנחלת דוד ביאר, על פי המבואר במכות [ז

היה רבי מאיר את בעל החבית אפילו אם לא פשע כלל, כגון שנשברה החבית מאליה ונותרה אזנה ידית הכלי בידו, של בעל החבית.⁽¹⁵⁰⁾

ולא זו בלבד, אלא אפילו אם לא היה לו זמן לפנות את שרבי החבית, ונתקל אדם בחרסים, בעל החבית חייב.⁽¹⁵¹⁾

ותמה אביי: אמאי, מדוע בעל החבית חייב אם נשאה ידית החבית בידו, הרי אנוס הוא, וקיימא לן אונס רחמנא פטריה, מן התורה מעשה שנעשה באונס אינו מחייב, דכתיב לגבי נערה מאורסת שנאנסה בשדה [דברים כ"ב] "ולנערה לא תעשה דבר".⁽¹⁵²⁾

אמר ליה אביי לרבה: לפי דבריך, לרבי יהודה בעל החבית חייב רק במתכווין להורידה מכתפיו, ואילו אם נפלה החבית באונס פטור, משמע מכלל כך, דתנא קמא [הוא רבי מאיר כמבואר להלן] שלא חילק בין מתכווין לאין מתכווין, סבור, שבעל החבית חייב גם אם לא התכווין להורידה מכתפו, אלא שנפלה החבית מידו באונס.⁽¹⁴⁸⁾

ויש לתמוה על כך, וכי מחייב רבי מאיר את בעל החבית אפילו אם נפשרה נמסה ונימוחה החבית בידו?⁽¹⁴⁹⁾

אמר ליה רבה לאביי: אין, אכן כך, מחייב

נפילת אונס פטור.

148. לכאורה יכלה הגמרא לדייק כך: מכלל דמחייב רבי מאיר גם בנתקל כשלא התכווין להורידה. וכתבו התוספות והרשב"א שמאן מוכח שאין חילוק בין נתקל כשהתכווין להורידה לנתקל כשאין מתכווין, ובשניהם הוא פושע, ומה שפטר רבי יהודה באין מתכווין היינו כשנפלה מידו ללא שנתקל. ולכן דקדקה הגמרא מכלל דרבי מאיר מחייב אפילו אם לא נתקל.

149. בהמשך הגמרא הקשה אביי, כיצד יתכן לחייב את בעל החבית כשנאנס, הלא אונס רחמנא פטריה. אבל כאן לא הקשה כן, משום שאם נפשרה נמסה החבית בידו, איננו אנוס כל כך שכן ניתן להבחין בכך מבעוד מועד וזה אונס כעין גניבה, ולכן לא הקשה אביי מדין אונס רחמנא פטריה, אלא רק תמה על רבה וכי בכי האי גוונא מחייב היה רבי מאיר. וראה להלן הערה הבאה.

150. יש לדקדק שאביי נקט בקושייתו מחייב רבי מאיר אפילו "נפשרה", ואילו רבה ענה

שמחייב רבי מאיר אפילו "אזנה בידו". וביאר הפני יהושע, שאביי הבין מדברי רבה שלדעת רבי מאיר חייב בעל החבית אפילו כשנאנס קצת כגון שנפשרה החבית בידו, ואמר לו רבה לא רק בפשרה מחייב רבי מאיר אלא אפילו אם נשאה אזנה ידית הכלי בידו שזה אונס גמור שלא היה יכול להעלות בדעתו שהחבית עומדת להתפרק מחייב רבי מאיר. ומשום כך הקשה אביי מיד, אמאי, והא אנוס הוא ואונס רחמנא פטריה.

151. כך הוכיחו התוספות והרשב"א מקושיית אביי "והא אנוס הוא", ומשמע שהבין בדברי רבה שאפילו אם לא יכל לפנות את חרסיו חייב. אבל רבינו פרץ נקט שרבי מאיר מחייב רק במקרה שיכל לפנות את חרסיו. וראה הערה הבאה.

152. בגמרא לא התבאר לדעת רבה דמחייב רבי מאיר בנפשרה האם חיובו של בעל החבית הוא מדין ממונו המזיק, או מדין אדם המזיק כגון שכבח הליכתו נדחפה החבית ונפלה על אחר.

ודעת תוספות שרבי מאיר מחייב בשניהם. והקשה הרשב"א, ממה נפשך, מה הקשה אביי

מכאן דרשו חכמים, שהעובר עבירה באונס, נחשב כאילו לא נעשה המעשה על ידו. (153)

וקשה על רבה דאמר: "מחייב היה רבי מאיר אפילו אזנה בידו". (154)

וכי תימא, אם תאמר שהכלל "אונס רחמנא פטריה" לא נאמר בכל מקום, דהני מילי רק לענין מעשה המחייב קטלא, מיתה. אבל

לענין נזקין, המזיק באונס חייב. (155)

זה לא יתכן לחלק בין מיתה לניזקין, כי והתניא: **נשברה כדו**, ברשות הרבים, ולא סלקו, למרות שהיה לו פנאי לעשות כן, (156) ונעשו שברי הכד מכשול ברשות הרבים.

וכן אם נפל גמלו ברשות הרבים ולא העמידו, ובא אדם ונתקל בו והוזק.

"אונס רחמנא פטריה"? אם מדובר באדם המזיק, הרי הוא חייב גם באונס, [ובתוספות תירצו דהכא הוי אונס גמור, וראה בהערות לתוספות מה שהקשה על זה הרשב"א]. ואם מדובר בממונו המזיק, מה הוכיח אביי מהפסוק "לנערה לא תעשה דבר"? הרי כל ממונו המזיק באונס פטור גם ללא הדין אונס רחמנא פטריה [והברכת שמואל י ג הוכיח שבורר שנעשה באונס אינו מתיחס אליו כלל ואין צורך להגיע לפטור של אונס].

ותירץ הרשב"א שהחייב הוא מצד ממונו המזיק, וגם ממון המזיק נלמד מדין ולנערה, "דאבה דכולהו אונסין, ולנערה לא תעשה דבר". ועין מנחת יהודה ביאור דבריו.

אבל רבינו פרץ נקט שמדובר בממונו המזיק לאחר הנפילה, וביאור קושיית הגמרא לשיטתו ראה להלן הערה

153. **ביאור** "אונס רחמנא פטריה" כתב החמדת שלמה [או"ח לח] שהמעשה אינו מתייחס לעושה, אלא נחשב כנעשה מאליו. וכן הוכיח הקובץ **שיעורים** [כתובות אות ה] וכן משמע **בתוספות** [כט א ד"ה פליגין]. אבל הגר"ח [בכתבים סימן רכח] נקט שהמעשה נחשב שנעשה על ידי האונס, אלא שרחמנא פטריה. וכן משמע **ברבינו ישעיה** בשיטה.

154. **בישוב** שיטתו של רבה ביאר **רבינו פרץ**, שרבה חייב רק על חרסים שהזיקו לאחר הנפילה

בעוד שיכל לסלקם, ועל כך אין פטור של אונס רחמנא פטריה, וראה הערה הבאה.

ולדעת התוספות הטוברים שרבה חייב גם על נזק הנעשה בשעת נפילה או לאחר הנפילה בעוד שלא יכל לסלקו, ביאר הפני יהושע שלרבי מאיר החופר בור חייב אפילו באונס גמור, כיון שתחילת עשיתו לנזק.

155. בגמרא מבואר שיש מקום לחלק בין מעשה באונס המחייב מיתה, לבין ניזקין המחייבים ממון.

וביאר **בתוספות רבינו פרץ**, על פי דרכו שהמשנה מדברת בחרסים שהזיקו לאחר הנפילה בעוד שהיה יכול לסלקם, וכיוון שכך הקשתה הגמרא, "וכי תימא ה"מ לענין קטלא. אבל לענין נזיקין לא", פירוש, גם אם יש לחלק בין אונס דנערה שהמעשה אירע בזמן האונס לחרסי חבית שהזיקו לאחר האונס, עדיין ניתן להביא ראיה מברייתא שרבי מאיר פטר גם בחרסי חבית שהזיקו לאחר נפילת אונס. וכן כתבו הרא"ש ורבינו ישעיה בשיטה.

156. רש"י כתב חייב בדיני שמים "משום דלא סליק". והתוספות [ד"ה מדמתניתין] והרשב"א הוכיחו שמדובר בהיה לו פנאי לסלקם, מכך שרבנן חייבוהו בדיני שמים, ואילו לא היה לו פנאי לסלק את התקלה לא יתכן שיתחייב. ובבא מציעא [ב"מ קיח א] הוכיחו כן מכך שרבי מאיר חייב אפילו בדיני אדם.

רבי מאיר מחייב בהזיקן.

וחכמים אומרים: (157)

ומורדים חכמים לרבי מאיר שיש אופנים בהם בעל התקלה חייב בדיני אדם גם כשהפקירה, כגון באבנו סכיננו ומשאו שהניחן בראש גגו, מקום שהרוחות מצויות שם, ונפלו ברוח מצויה, והזיקו, שהוא חייב מפני שפשע בכך שהניח תקלה במקום שהיא עשויה ליפול ולהזיק. (160)

ומודה רבי מאיר לרבנן שיש אופנים בהם

כט-א

בעל הכד או הגמל פטור מדיני אדם, בית דין אינם יכולים לחייבו לשלם את נזקי הנתקל בהם, (158) וחייב בדיני שמים, על כך שלא סילק את התקלה מרשות הרבים, (159) כדין גרמא בנזיקין, שפטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים.

160. המניח אבנו סכיננו ומשאו בראש הגג ונפלו ברוח מצויה, אם הזיקו בשעת נפילה, חייב מדין אש, ואם לאחר נפילה חייב מדין בור. ובגמרא כאן הגירסא היא "אבנו סכיננו ומשאו שהניחם בראש הגג ונפלו", וכתב הרשב"א דמשמע שהזיקו בשעת הנפילה וחייב מדין אש. אבל הרי"ף גרס אבנו סכיננו ומשאו שהניחם ברשות הרבים והזיקו, ולפי זה חיובו של המניח הוא משום בור.

הקשה הלחם משנה [נזק"מ יד טז], כיוון שהנחה על שפת הגג היא פשיעה, אם כן, גם בנפל לבסוף ברוח שאין מצויה חייב מדין תחילתו בפשיעה וסופו באונס, ומדוע נאמר בהמשך שמודה רבי מאיר בקנקנים שנפלו ברוח שאינה מצויה שהוא פטור. וביאר, שהסיפא מדברת בקנקנים שאינם יכולים ליפול אלא מרוח שאינה מצויה, ואין בהנחתם פשיעה לגבי רוח מצויה. וכן כתב הפרישה [תיא א].

דעת הרא"ה [מובא בשיטה ס א] שחיובו של המניח אבנו סכיננו ומשאו ונפלו ברוח מצויה הוא רק בזמן שהרוח לא הוסיפה כח בחבטה, כי אם הרוח עצמה מסייעת לחבטה אינו חייב על אש כי היא גוונא. [וכן כתב רבינו ישעי' בשיטה לעיל כב א ד"ה ואי, וכן משמע מדברי רש"י לעיל יט ב ד"ה אלא]. ובחזו"א [א ס"ק ב אות ד] הוסיף, שאם בזמן הנחת האבן בשפת הגג לא נשבה הרוח אינו חייב משום חיציו כי אין באבן

157. בגמרא להלן מבואר ש"חכמים" שהובאו בברייתא, זו שיטת רבי יהודה.

158. הטעם לכך שפטור מדיני אדם כתב הרשב"א מפני שמדובר באופן שבעל הכד והגמל הפקיר את תקלתו. וכן מבואר בתוספות.

159. בברייתא לא נתבאר כיצד נשברה כדו האם על ידי שנתקל או שנפשרה החבית בידו. וכן לא נתבאר האם מדובר בנזק שנעשה בשעת הנפילה או מיד לאחר הנפילה כשלא יכל לסלקו ומדין אדם המזיק, או בנזק שנעשה לאחר הנפילה, ומדין ממונו המזיק. וכתב הפני יהושע שמדברי חכמים מוכח שלא מדובר בנפשרה שאם לא כן מדוע חייבוהו בדיני שמים. וכן מוכח שמדובר בנזק הנעשה בשעת הנפילה שאם לא כן מדוע פטורו מדיני אדם.

ולפי זה קושיית הגמרא על רבה היא מהמבואר בברייתא שנחלקו רבי מאיר וחכמים בנזק הנעשה בשעת נפילה שלא באונס גמור, ואילו לדברי רבה נמצא שנחלקו גם באונס גמור דרבי מאיר מחייב וחכמים פוטרים.

וראה ברשב"א להלן שהוכיח [לדעת אביי] מכך שחייב בדיני שמים שמדובר לאחר נפילה כי אם בשעת נפילה נתקל אנוס הוא, ומכך שפטור מדיני אדם מוכח שמדובר באפקרינהו, ולרבנן מפקיר נזקיו לאחר נפילה פטור.